Euroopa Parlament
2024-2029

Kodanikuvabaduste, justiits- ja siseasjade komisjon

2025/2135(INI)

30.9.2025

RAPORTI PROJEKT

põhiõiguste olukorra kohta Euroopa Liidus 2024. ja 2025. aastal
(2025/2135(INI))

Kodanikuvabaduste, justiits- ja siseasjade komisjon

Raportöör: Anna Strolenberg

SISUKORD

lk

EUROOPA PARLAMENDI RESOLUTSIOONI ETTEPANEK.....3

SELETUSKIRI 11

EUROOPA PARLAMENDI RESOLUTSIOONI ETTEPANEK

põhiõiguste olukorra kohta Euroopa Liidus 2024. ja 2025. aastal
(2025/2135(INI))

Euroopa Parlament,

– võttes arvesse Euroopa Liidu lepingut (ELi leping),

– võttes arvesse Euroopa Liidu toimimise lepingut (ELi toimimise leping),

– võttes arvesse Euroopa Liidu põhiõiguste hartat (põhiõiguste harta),

– võttes arvesse Euroopa Liidu Kohtu praktikat,

võttes arvesse Euroopa Parlamendi ja nõukogu 14. mai 2024. aasta direktiivi (EL) 2024/1385, mis käsitleb naistevastase vägivalla ja perevägivalla tõkestamist[1],

– võttes arvesse Euroopa Parlamendi ja nõukogu 11. aprilli 2024. aasta määrust (EL) 2024/1083, millega luuakse siseturul meediateenuste ühine raamistik ja muudetakse direktiivi 2010/13/EL (Euroopa meediavabaduse määrus)[2],

– võttes arvesse Euroopa Parlamendi ja nõukogu 11. aprilli 2024. aasta direktiivi (EL) 2024/1069, milles käsitletakse avalikus elus osalevate isikute kaitsmist ilmselgelt põhjendamatute nõuete või kuritarvituslike kohtumenetluste (avalikus elus osalemise vastased strateegilised hagid) eest[3] (vaigistuskaebuste vastane direktiiv),

– võttes arvesse Euroopa Parlamendi ja nõukogu 16. detsembri 2020. aasta määrust (EL, Euratom) 2020/2092, mis käsitleb üldist tingimuslikkuse korda liidu eelarve kaitsmiseks[4] (õigusriigi tingimuslikkuse määrus),

– võttes arvesse Euroopa Parlamendi ja nõukogu 27. aprilli 2016. aasta määrust (EL) 2016/679 füüsiliste isikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise ning direktiivi 95/46/EÜ kehtetuks tunnistamise kohta (isikuandmete kaitse üldmäärus)[5],

– võttes arvesse nõukogu 28. novembri 2008. aasta raamotsust 2008/913/JSK teatud rassismi ja ksenofoobia vormide ja ilmingute vastu võitlemise kohta kriminaalõiguse vahenditega[6],

– võttes arvesse komisjoni 2. juuli 2008. aasta ettepanekut võtta vastu nõukogu direktiiv, millega rakendatakse võrdse kohtlemise põhimõtet sõltumata isikute usutunnistusest või

[1] ELT L, 2024/1385, 24.5.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/dir/2024/1385/oj.
[2] ELT L, 2024/1083, 17.4.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1083/oj.
[3] ELT L, 2024/1069, 16.4.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/dir/2024/1069/oj.
[4] ELT L 433I, 22.12.2020, lk 1, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2020/2092/oj.
[5] ELT L 119, 4.5.2016, lk 1, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj.
[6] ELT L 328, 6.12.2008, lk 55, ELI: http://data.europa.eu/eli/dec_framw/2008/913/oj.

veendumustest, puudest, vanusest või seksuaalsest sättumusest (COM(2008)0426) (horisontaalne diskrimineerimisvastane direktiiv),

– võttes arvesse nõukogu 29. juuni 2000. aasta direktiivi 2000/43/EÜ, millega rakendatakse võrdse kohtlemise põhimõte sõltumata isikute rassilisest või etnilisest päritolust[7],

– võttes arvesse ELi LGBTIQ-inimeste võrdõiguslikkuse strateegiat 2020–2025 (COM(2020)0698), soolise võrdõiguslikkuse strateegiat 2020–2025 (COM(2020)0152), puuetega inimeste õiguste strateegiat aastateks 2021–2030 (COM(2021)0101), ELi rassismivastast tegevuskava 2020–2025 (COM(2020)0565), romade võrdõiguslikkust, kaasamist ja osalemist käsitlevat ELi strateegilist raamistikku aastateks 2020–2030 (COM(2020)0620) ning komisjoni teadaannet kavatsuste kohta neid ajakohastada ja tugevdada,

– võttes arvesse ELi strateegiat põhiõiguste harta kohaldamise tugevdamiseks (COM(2020)0711) ja komisjoni aastaaruandeid, eelkõige 2024. aasta aruannet ELi põhiõiguste harta kohaldamise kohta – põhiõiguste edendamise, kaitsmise ja jõustamise rahastamine (COM(2024)0456),

– võttes arvesse komisjoni 24. juuli 2024. aasta teatist „2024. aasta aruanne õigusriigi kohta. Õigusriigi olukord Euroopa Liidus“ (COM(2024)0800) ja 8. juuli 2025. aasta teatist „2025. aasta aruanne õigusriigi kohta. Õigusriigi olukord Euroopa Liidus“ (COM(2025)0900) ning sellele lisatud 27 peatükki riikide kohta,

– võttes arvesse komisjoni 7. märtsi 2025. aasta teatist „Naiste õiguste tegevuskava“ (COM(2025)0097), milles esitatakse pikaajaline visioon soolise võrdõiguslikkuse saavutamiseks,

– võttes arvesse ÜRO inimõigustealaseid lepinguid ning inimõiguste ja põhivabaduste kaitset käsitlevaid alusdokumente, sealhulgas inimõiguste ülddeklaratsiooni, kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelist pakti, rassilise diskrimineerimise kõigi vormide kõrvaldamise konventsiooni, naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise konventsiooni, ÜRO inimõiguste olukorra üldise korrapärase läbivaatamise protsessi soovitusi ja aruandeid ning ÜRO konventsioonide järelevalveorganite kohtupraktikat ja Inimõiguste Nõukogu erimenetlusi,

– võttes arvesse ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni, mille EL ratifitseeris 23. detsembril 2010. aastal ja mille osalised on kõik liikmesriigid, puuetega inimeste õiguste konventsiooni fakultatiivprotokolli, mille on ratifitseerinud 22 liikmesriiki, ning ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni komitee tähelepanekuid ja üldmärkusi selle konventsiooni kohta,

– võttes arvesse ÜRO kestliku arengu tegevuskava aastani 2030 ja kestliku arengu eesmärke,

– võttes arvesse Yogyakarta põhimõtteid rahvusvahelise inimõigustealase õiguse kohaldamise kohta seoses seksuaalse sättumuse, sooidentiteedi, soolise eneseväljenduse

[7] EÜT C 180, 19.7.2000, lk 22, ELI: http://data.europa.eu/eli/dir/2000/43/oj.

ja sootunnustega,

– võttes arvesse demokraatlike institutsioonide ja inimõiguste büroo, rahvusvähemuste ülemvoliniku, meediavabaduse esindaja ning Euroopa Julgeoleku- ja Koostööorganisatsiooni (OSCE) muude organite soovitusi ja aruandeid,

– võttes arvesse Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni,

– võttes arvesse Euroopa Nõukogu, eelkõige Veneetsia komisjoni, rassismi ja sallimatuse vastu võitlemise Euroopa komisjoni (ECRI), naistevastase vägivallaga ja perevägivallaga võitlemise eksperdirühma (GREVIO), riikide korruptsioonivastase ühenduse (GRECO), diskrimineerimisvastase võitluse, mitmekesisuse ja kaasamise juhtkomitee, parlamentaarse assamblee, Euroopa sotsiaalõiguste komitee ja muude Euroopa Nõukogu organite soovitusi, arvamusi, aruandeid ja resolutsioone,

– võttes arvesse Euroopa Nõukogu inimõiguste voliniku avaldusi, soovitusi, aruandeid ja riikide külastusi, sealhulgas tema 4. septembri 2025. aasta aruannet „Externalised asylum and migration policies and human rights law“ (delegeeritud varjupaiga- ja rändepoliitika ning inimõigustealane õigus),

– võttes arvesse Euroopa Nõukogu ajakirjanike turvalisuse platvormi,

– võttes arvesse Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsiooni (Istanbuli konventsioon), mille Euroopa Liit ratifitseeris 28. juunil 2023,

– võttes arvesse Euroopa Nõukogu Euroopa sotsiaalhartat,

– võttes arvesse Euroopa sotsiaalõiguste sammast ja selle tegevuskava,

– võttes arvesse Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti (FRA) aruandeid, uuringuid ja arvamusi, eelkõige 2024. ja 2025. aasta põhiõiguste aruandeid,

– võttes arvesse oma varasemaid resolutsioone põhiõiguste olukorra kohta ELis,

– võttes arvesse oma resolutsioone õigusriigi olukorda käsitlevate komisjoni aastaaruannete kohta,

– võttes arvesse oma resolutsioone konkreetsete liikmesriikide, sealhulgas Kreeka, Ungari ja Slovakkia kohta,

– võttes arvesse oma 8. veebruari 2024. aasta resolutsiooni ELi LGBTIQ-inimeste võrdõiguslikkuse strateegia 2020–2025 rakendamise kohta[8],

– võttes arvesse oma 13. detsembri 2022. aasta resolutsiooni puuetega inimestele võrdsete õiguste tagamise kohta[9],

– võttes arvesse oma 10. novembri 2022. aasta resolutsiooni rassilise võrdsuse,

[8] ELT C, C/2024/6340, 7.11.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/C/2024/6340/oj.
[9] ELT C 177, 17.5.2023, lk 13.

mittediskrimineerimise ja rassismivastasuse kohta ELis[10],

– võttes arvesse oma 8. märtsi 2022. aasta resolutsiooni kodanikuühiskonna tegutsemisruumi ahenemise kohta Euroopas[11],

– võttes arvesse oma 14. detsembri 2021. aasta resolutsiooni soovitustega komisjonile soolise vägivalla vastu võitlemise kohta: kübervägivald[12],

– võttes arvesse oma 16. septembri 2021. aasta resolutsiooni soovitustega komisjonile seoses soolise vägivalla määratlemisega ELi toimimise lepingu artikli 83 lõikes 1 nimetatava uue kuriteoliigina[13] ja 18. jaanuari 2024. aasta resolutsiooni vaenukõne ja vaenukuritegude lisamise kohta ELi kuritegude loetellu[14],

– võttes arvesse oma 7. oktoobri 2020. aasta resolutsiooni ELi demokraatia, õigusriigi ja põhiõiguste mehhanismi loomise kohta[15],

– võttes arvesse kodukorra artiklit 55,

– võttes arvesse kodanikuvabaduste, justiits- ja siseasjade komisjoni raportit (A10-0000/2025),

A. arvestades, et mitmes liikmesriigis võib täheldada demokraatia tagasilangust;

B. arvestades, et korruptsioon valmistab jätkuvalt tõsist muret;

C. arvestades, et meediavabadus on kogu ELis endiselt ohus, eelkõige Bulgaarias, Kreekas, Itaalias, Ungaris ja Slovakkias; arvestades, et üldsuse osalemise vastased strateegilised hagid (vaigistushagid) ohustavad ikka veel meediavabadust;

D. arvestades, et ajakirjanikud ja meediatöötajad tegutsevad ebakindlates tingimustes ja ohtlikus keskkonnas;

E. arvestades, et desinformatsiooni levimine polariseerib ja nõrgestab demokraatiat;

F. arvestades, et uued tehnoloogiad, sealhulgas tehisintellektisüsteemid, võivad süvendada diskrimineerimist ja olemasolevat ebavõrdsust; arvestades, et nuhkvara, näotuvastuse ja massilise jälgimise tehnoloogiate kasutamine on näide tehnoloogia kuritarvitamisest ja ebademokraatlikest tavadest;

G. arvestades, et ELi lepingu artiklis 2 sätestatud liidu väärtuste järgimine on ELi rahalistele vahenditele juurdepääsu peamine eeltingimus;

H. arvestades, et Euroopa Nõukogu inimõiguste volinik soovitab enne väliskoostöö

[10] ELT C 161, 5.5.2023, lk 10.
[11] ELT C 347, 9.9.2022, lk 2.
[12] ELT C 251, 30.6.2022, lk 2.
[13] ELT C 117, 11.3.2022, lk 88.
[14] ELT C, C/2024/5733, 17.10.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/C/2024/5733/oj.
[15] ELT C 395, 29.9.2021, lk 2.

alustamist hinnata põhjalikult inimõigustealaseid riske;

I. arvestades, et katsed peatada varjupaigataotluste registreerimine on tõsine probleem; arvestades, et asjaosaliste inimõigusi tuleb austada, nende kaitsevajadust tuleb hinnata ning neile, kes vastavad rahvusvahelise kaitse saamise kriteeriumidele, tuleb võimaldada sisulisi kaitsemeetmeid;

J. arvestades, et naiste ja LGBTIQ+ kogukonna liikmete vastu suunatud sooline vägivald on endiselt laialt levinud, eriti nende puhul, kes kogevad mitmekordset ja läbipõimunud diskrimineerimist; arvestades, et ohutule ja seaduslikule abordile juurdepääsu keelamine on soolise vägivalla üks vorme;

K. arvestades, et kogu ELis toimub enneolematu ja varasemast intensiivsem kodanikuühiskonna tegutsemisruumi piiramine; arvestades, et rünnakud kodanikuühiskonna organisatsioonide ja inimõiguste kaitsjate vastu, kes kaitsevad ja edendavad liidu väärtusi, on sagenenud ja tekitavad jätkuvalt tõsist muret;

L. arvestades, et mõnes liikmesriigis, nagu Küpros, Prantsusmaa, Kreeka, Itaalia, Malta, Poola ja Hispaania, on kodanikuühiskonna organisatsioonid ja inimõiguste kaitsjad pagulaste ja rändajate abistamise eest kohtu alla antud;

M. arvestades, et järgmises mitmeaastases finantsraamistikus tuleks tagada ELi rahastus kodanikuühiskonnale;

N. arvestades, et institutsiooniline rassism on imbunud riigi tasandi poliitikasse ja avalikesse teenistustesse, näiteks politseijõududesse;

O. arvestades, et Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti uuringud mustanahaliste, juutide, moslemite ja LGBTIQ+ kogukonna kohta ELis näitavad, et vaenulik suhtumine neisse on laialt levinud;

Kaalul on põhiõigused

1. nõuab tungivalt, et komisjon ja liikmesriigid austaksid ja edendaksid ELi lepingu artiklis 2 sätestatud liidu väärtusi;

2. ergutab komisjoni tugevdama harta kohaldamist käsitlevaid aastaaruandeid;

3. rõhutab vajadust tugevdada järelevalve- ja hindamismehhanisme;

Surve alla sattunud demokraatia

4. kordab vajadust luua ELi demokraatia, õigusriigi ja põhiõiguste mehhanism;

5. nõuab tungivalt, et liikmesriigid võitleksid korruptsiooni vastu ja järgiksid täielikult GRECO soovitusi;

6. väljendab sügavat muret suureneva surve, poliitilise sekkumise ja rünnakute pärast meediale ja ajakirjandusele mitmes liikmesriigis, sealhulgas avalik-õigusliku meedia sõltumatuse puudumise pärast;

7. taunib süsteemseid puudujääke ajakirjanike vastu suunatud kuritegude uurimisel ja nende eest vastutusele võtmisel mitmes liikmesriigis, näiteks Maltas, Kreekas ja Slovakkias;

8. kutsub komisjoni ja liikmesriike üles tagama ajakirjanike ja meediategelaste turvalisuse ja kaitse ning edendama vaba, sõltumatut ja mitmekesist meediat; kutsub komisjoni ja liikmesriike üles rakendama vajalikke meetmeid, et teha ELis lõpp igasugustele vaigistushagidele;

9. jagab ÜRO peasekretäri arvamust, et algoritmid ei tohiks määrata seda, mida inimesed näevad, ning et tehnoloogiaettevõtted peaksid kasutama ärimudeleid, mis ei sea osalemist inimõigustest tähtsamale kohale;

10. kordab oma üleskutset liikmesriikidele ning eelkõige Kreekale, Küprosele, Itaaliale, Ungarile, Poolale ja Hispaaniale järgida kõiki Pegasuse ja samaväärse salajälgimiseks mõeldud nuhkvara kasutamist käsitleva uurimiskomisjoni (PEGA) ja Veneetsia komisjoni soovitusi;

11. kutsub üles viima lõpule ELi ühinemise Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooniga;

Põhiõiguste rikkumised piiridel

12. mõistab teravalt hukka laialt levinud põhiõiguste rikkumised piiridel, sealhulgas inimeste tagasitõrjumise, mis on muutumas mitmes liikmesriigis süstemaatiliseks tavaks;

13. nõuab, et EL ja liikmesriigid täidaksid rahvusvahelisi inimõigustealaseid kohustusi ja lubadusi ning hoiduksid ebavõrdsust ja tõrjutust süvendavast rändepoliitikast;

14. nõuab tungivalt, et komisjon ja liikmesriigid lõpetaksid valitsusväliste organisatsioonide otsingu- ja päästetööde süstemaatilise takistamise; tuletab meelde tungivat vajadust luua ELi otsingu- ja päästefond ning nõuab, et ELi institutsioonid eraldaksid järgmises mitmeaastases finantsraamistikus selleks asjakohased rahalised vahendid;

15. ergutab liikmesriike järgima Euroopa Nõukogu inimõiguste voliniku aruandes esitatud soovitusi; mõistab teravalt hukka ikka ja jälle esile kerkiva pagulas- ja sisserändevastase retoorika;

16. kutsub liikmesriike üles täielikult rakendama rände- ja varjupaigalepet; väljendab muret selle pärast, et mõned liikmesriigid ei ole valmis rakendamistähtajast kinni pidama, eelkõige põhiõigusi käsitlevate sätete osas;

Soovägivald, naiste õigused ja LGBTIQ+-inimeste õigused

17. nõuab tungivalt, et komisjon ja liikmesriigid võtaksid kõik vajalikud meetmed soolise võrdõiguslikkuse ja õiguste vastaste liikumiste vastu võitlemiseks;

18. väljendab heameelt ELi naiste õiguste tegevuskava ja sellele lisatud sooliselt võrdõigusliku ühiskonna põhimõtete deklaratsiooni üle; peab siiski kahetsusväärseks

kindlate rahaliste kohustuste puudumist;

19. nõuab tungivalt, et EL ja liikmesriigid tõrjuksid igas vormis soolist vägivalda ja tegeleksid selle algpõhjustega, sealhulgas soolise kübervägivallaga; kordab oma üleskutset komisjonile tunnistada sooline vägivald ELi toimimise lepingu artikli 83 lõike 1 kohaselt uueks ELi kuriteoliigiks;

20. kordab oma nõudmist lisada hartasse abordiõigus; rõhutab, et endiselt puudub ELi määratlus nõusoleku puudumisel põhineva vägistamise kohta;

21. kutsub Bulgaariat, Tšehhit, Ungarit, Leedut ja Slovakkiat üles Istanbuli konventsiooni ratifitseerima;

Kodanikuühiskond löögi all

22. kutsub komisjoni ja liikmesriike üles tagama ja edendama kodanike ja kodanikuühiskonna organisatsioonide kaasamist ja tulemuslikku osalemist poliitika kujundamises;

23. kutsub komisjoni üles tagama, et tulevane ELi kodanikuühiskonna strateegia toetab, kaitseb ja võimestab kodanikuühiskonna organisatsioone ja inimõiguste kaitsjaid, kes kaitsevad ja edendavad ELi väärtusi, ning looma ELis nende toetamiseks kiirreageerimismehhanismi;

24. mõistab teravalt hukka solidaarsuse jätkuva kriminaliseerimise ja nõuab tungivalt, et liikmesriigid sellest hoiduksid;

25. nõuab tungivalt, et komisjon ja liikmesriigid tagaksid, et inimesed saavad kasutada oma rahumeelse kogunemise õigust, ning hoiduksid algatustest, millel võib olla kodanikuühiskonna tegutsemisruumi piirav mõju;

Süsteemne rassism ja diskrimineerimine

26. kordab oma üleskutset lõpetada horisontaalse diskrimineerimisvastase direktiivi blokeerimine;

27. kutsub komisjoni üles esitama kõrgete sihtidega strateegiaid võrdõiguslikkuse ja rassismivastasuse edendamiseks;

28. kutsub komisjoni ja liikmesriike üles tõrjuma ksenofoobiat, rassismi, misogüüniat, homofoobiat, transfoobiat ja muid eelarvamusi ning sallimatust, diskrimineerimist ja kaitsetute inimeste vaenamist;

29. nõuab tungivalt, et liikmesriigid, eelkõige Ungari ja Slovakkia, vaataksid läbi LGBTIQ+-inimesi ja vikerkaareperesid diskrimineerivad seadused ning hoiduksid esitamast algatusi, mis võivad LGBTIQ+-inimeste õigusi piirata, sealhulgas nn LGBTI-vastaseid propagandaseadusi, ning keelustaksid ümberpööramistoimingud;

30. kutsub komisjoni ja liikmesriike üles tegelema romade ja puuetega inimeste diskrimineerimise ja sotsiaalse tõrjutuse probleemiga;

Ohtu sattunud keskkonnaalased, sotsiaalsed ja majanduslikud õigused

31. kutsub komisjoni ja liikmesriike üles tagama kõigile piisava elatustaseme ja tervisliku keskkonna, sealhulgas juurdepääsu eluasemele, kvaliteetsele haridusele, sotsiaalkindlustusele ja tervishoiule;

32. teeb presidendile ülesandeks edastada käesolev resolutsioon nõukogule, komisjonile ning liikmesriikide valitsustele ja parlamentidele.

SELETUSKIRI

2024. ja 2025. aastal on põhiõigused Euroopa Liidus sattunud mitmel rindel üha suurema surve alla. Ohud õigusriigile, kodanikuühiskonna tegutsemisruumi ahenemine, üha laiemalt leviv vaenukõne ja ksenofoobsed narratiivid, pagulaste ja rändajate vastu suunatud vägivald ning naiste ja LGBTQ+-inimeste õiguste piiramine näitavad murettekitavat suundumust. Seda põhiõiguste tagasikäiku on süvendanud püsiv sotsiaal-majanduslik ebavõrdsus. Samal ajal kui käimas on Venemaa sõda Ukraina vastu, jätkuvad ka rünnakud Gazas, üha rohkem juhte käitub autokraatlikult ja põhiõigused on järjest suurema surve all. Praegusel pingelisel ajal on reaalne oht, et põhiõigused jäetakse poliitilises tegevuskavas tagaplaanile.

Just ebastabiilsetel aegadel on aga väga oluline meelde tuletada Euroopa Liidu alusväärtusi: inimväärikus, vabadus, demokraatia, võrdsus, õigusriik ja inimõiguste austamine, mis kõik on sätestatud põhiõiguste hartas ja ELi aluslepingutes. Nende põhimõtete järgimine ei ole mitte ainult ELi institutsioonide ja liikmesriikide juriidiline kohustus, vaid ka see, mis muudab Euroopa Liidu ainulaadseks poliitiliseks ühenduseks, mille keskmes on kodanike heaolu. EL ei tohi nende alusväärtuste osas kompromisse teha. Põhiõigused ei ole staatilised, neid tuleb aktiivselt propageerida ja rakendada.

Kodanikuühiskonna tegutsemisruumi ahendamise katsed kogu Euroopas on märk demokraatia nõrgenemisest. Hiljutine rahumeelse kogunemise õiguse piiramine, eelkõige Palestiinat toetavate meeleavalduste ja Pride'i festivalide keelustamine, samuti inimõiguste kaitsjate ning pagulaste, varjupaigataotlejate ja rändajatega tegelevate valitsusväliste organisatsioonide represseerimine ja kriminaliseerimine loovad ohtlikud pretsedendid. Seda võimendavad veelgi USA ja ELi rahastamispiirangud kodanikuühiskonna organisatsioonidele.

Raportöör on mures Euroopa ühiskondade üha suureneva polariseerumise ja killustatuse pärast, mida sageli õhutavad populistlikud poliitilised jõud. Vähemuste patuoinaks tegemine, identiteedipoliitika ärakasutamine ja desinformatsiooni levitamine lõhestavad kogukondi ja õõnestavad usaldust. Poliitikutel ja valitsustel on kohustus järgida demokraatlikke standardeid ja hoiduda vihkamist, rassismi ja vägivalda õhutavast retoorikast.

Kiired muutused digivaldkonnas ja tehisintellekti alal süvendavad neid riske, kuna vaenukõne ja kahjuliku veebisisu kontrollimatu levik koos kallutatud algoritmide ja manipuleeriva disainiga õõnestab võrdõiguslikkust ja kodanike õigusi. Need ohud said eriti selgeks Euroopa Parlamendi valimiste ajal, mil uuringute kohaselt täheldati internetis leviva vaenukõne, vägivalla ja tapmisähvarduste arvu kasvu eri liikmesriikides[1]. Lisaks hoiatasid julgeolekuteenistused mõnes riigis noorte kiire radikaliseerumise eest internetis, eelkõige paremäärmuslikes võrgustikes. Välissekkumine valimisprotsessidesse on selge näide sellest, kuidas digiplatvorme saab demokraatia õõnestamiseks relvana kasutada.

Eelolevatel aastatel peab liit uuendama oma demokraatlikke aluseid, tugevdama kodanike osalust ning seadma võrdõiguslikkuse, õigluse ja kestlikkuse oma poliitika keskmesse. Ainult õiguste aktiivse kaitsmise ja edendamisega saab EL taastada usalduse oma institutsioonide vastu ja jääda rahvusvahelisel areenil usaldusväärseks.

Raportööri lähenemisviis

Käesoleva raportiga soovib raportöör juhtida tähelepanu põhiõiguste olukorra peamistele arengutele ELis 2024. ja 2025. aastal.

Algatusraportite pikkusepiirang nõuab prioriteetide seadmist, kuid teatavate probleemide

[1] OSCE: ODIHR, Euroopa Parlamendi valimised, 6.–9. juuni 2024 – ODIHRi valimiste hindamise erimissiooni lõpparuanne, Varssavi, 2024, lk 15.

väljajätmine ei vähenda nende tähtsust. Käesolev tekst annab üldise raamistiku, mida saab muudatusettepanekute etapis veelgi täiendada (mida tehaksegi).

Ülesehitus

Raporti projekt on üles ehitatud põhiõiguste rühmade kaupa. Kui aruande esimeses osas antakse ülevaade peamistest põhiõigustega seotud probleemidest ELis, siis üksikud peatükid sisaldavad konkreetseid üleskutseid, et raport oleks võimalikult praktiline, fokusseeritud ja tegevusele suunatud.

Olulisemad peatükid on järgmised:

Kaalul on põhiõigused

See peatükk sisaldab üldisi üleskutseid põhiõiguste kaitsmiseks, sealhulgas ka ELi väärtuste edendamiseks.

Surve alla sattunud demokraatia

Selles peatükis käsitletakse tagasilööke mitmes liikmesriigis, sealhulgas kohtusüsteemi sõltumatust ähvardavaid ohte, suurkorruptsiooni, nuhkvara väärkasutamist ja parlamentaarsete õiguste nõrgenemist. Samuti juhitakse tähelepanu ohtudele, mis on seotud meediavabaduse ja meedia mitmekesisusega, desinformatsiooni levikuga ja erakorraliste volituste kuritarvitamisega.

Põhiõiguste rikkumised piiridel

See peatükk hõlmab muu hulgas inimeste tagasitõrjumist, süsteemset vägivalda ja ülesannete delegeerimise poliitikat, mis piirab juurdepääsu varjupaigale ning rikub tagasi- ja väljasaatmise keeldu. Selles kutsutakse üles võtma vastutust ja liidu meetmeid tagamaks, et rände haldamisel austatakse inimväärikust.

Soovägivald, naiste õigused ja LGBTIQ+ kogukonna liikmete õigused

Selles peatükis rõhutatakse tungivat vajadust tõrjuda soolist vägivalda, sealhulgas soolise võrdõiguslikkuse vastaseid liikumisi. Selles kutsutakse üles kaitsma seksuaal- ja reproduktiivõigusi, lisama hartasse abordiõiguse ning tugevdama LGBTIQ+ kogukonna kaitset vaenu ja diskrimineerimise eest.

Kodanikuühiskond löögi all

Selles peatükis käsitletakse kodanikuühiskonna tegutsemisruumi enneolematut piiramist. Selles nõutakse kodanikuühiskonna organisatsioonide kestlikku rahastamist ELi poolt ja kaitset inimõiguste kaitsjatele.

Süsteemne rassism ja diskrimineerimine

Selles peatükis käsitletakse süsteemset rassismi ja diskrimineerimist. Selles nõutakse horisontaalse diskrimineerimisvastase direktiivi vastuvõtmist, tugevate võrdõiguslikkuse strateegiate väljatöötamist ja ELi diskrimineerimisvastase õiguse jõustamist.

Ohtu sattunud keskkonnaalased, sotsiaalsed, majanduslikud ja kultuurilised õigused

Selles peatükis rõhutatakse põhiõigustega seotud probleemidena kasvavat vaesust, eluasemega seotud tõrjutust ja kodutust. Rõhutatakse ka õigust kestlikule keskkonnale ja nõutakse õiglast üleminekut.